
This is the **published version** of the bachelor thesis:

González Portero, Marta; Anguera, Carles , dir. El model alimentari del demà segons l'alumnat d'educació primària : la necessitat urgent d'educar pel futur. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2022. 42 pag. (1140 Grau en Educació Primària)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/265992>

under the terms of the  license

EI MODEL ALIMENTARI DEL DEMÀ SEGONS L'ALUMNAT D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA: LA NECESSITAT URGENT D'EDUCAR PEL FUTUR

**THE FOOD CHOICE MODEL OF TOMORROW ACCORDING TO PRIMARY
SCHOOL STUDENTS: THE URGENT NEED TO EDUCATE FOR THE
FUTURE**

González Portero, Marta

Universitat Autònoma de Barcelona

Treball de Fi d'Estudis del grau d'Educació Primària tutorat per Carles Anguera Cerarols, del Departament de Didàctica de la Llengua, la Literatura i les Ciències Socials. Lliurat el dia 03 de juny de 2022.

El model alimentari del demà segons l'alumnat d'Educació Primària: la necessitat urgent d'educar pel futur.

Article elaborat per Marta González Portero.

marta.gonzalezp@uab.cat

Resum

Educar pel futur és una condició indispensable per a formar persones crítiques i responsables amb la societat del demà. La present investigació indaga en les imatges del futur de l'alumnat d'Educació Primària en referència al model alimentari, així com en la presència de l'educació pel futur a les aules i al currículum català. Primer, es presenta un marc conceptual sòlid que, posteriorment, es concreta en tres instruments d'investigació per a respondre als interrogants plantejats. Les dades recollides durant la posada en pràctica de la seqüència didàctica condueixen a entendre la influència dels mitjans de comunicació en les percepcions de l'alumnat, a més de perfilar com cal treballar el futur a les aules.

Paraules clau: educació pel futur, imatges del futur, Educació Primària, educació per la ciutadania, model alimentari, mitjans de comunicació.

Resumen

Educar para el futuro es una condición indispensable para formar personas críticas y responsables con la sociedad del mañana. La presente investigación indaga en las imágenes del futuro del alumnado de Educación Primaria en relación con el modelo alimentario, así como en la presencia de la educación para el futuro en las aulas i en el currículo catalán. En primer lugar, se presenta un marco conceptual sólido que, posteriormente, se concreta en tres instrumentos de investigación para responder a los interrogantes planteados. Las dadas recogidas durante la puesta en práctica de la secuencia didáctica conducen a entender la influencia de los medios de comunicación en las percepciones del alumnado, así como a perfilar como hace falta trabajar el futuro en las aulas.

Palabras clave: educación para el futuro, imágenes del futuro, Educación Primaria, educación para la ciudadanía, modelo alimentario, medios de comunicación.

Abstract

Educating for the future is an indispensable condition to train critical and responsible persons centered on tomorrow's society. The inquest looks into the future images of Primary School students regarding the food choice model, as the presence of education for the future in classrooms and in the Catalan curriculum. First of all, it will provide a conceptual solid framework that, afterwards, it will be specified in three investigation resources due to respond to different questions. The data gathered during the launch of the project leads to understand how mass media influences students' perceptions, moreover it outlines how to treat future in classrooms.

Key words: future education, images of the future, Primary Education, citizenship education, food choice model, mass media.

Introducció

Santisteban (2011) apunta que la finalitat fonamental de l'ensenyament-aprenentatge de les Ciències Socials és poder formar ciutadans compromesos per actuar en l'entorn. L'ensenyament al voltant d'aquest es fa necessari si es vol aconseguir formar persones crítiques capaces de modificar el present en pro d'una societat més democràtica, justa, sostenible i equitativa. Aprendre sobre el futur no només vol dir ser capaç d'imaginar allò que pot ser possible, sinó construir el temps de demà, allò que està per venir (Anguera i Santisteban, 2013). Cal trobar, doncs, espais en què es permeti a l'alumnat examinar i analitzar les pròpies imatges del futur. Ser conscients de les representacions sobre el demà i constatar que aquestes han estat influenciades, en gran part, per la nostra cultura i societat, és el primer pas per poder modificar-les. El consum passiu de contingut audiovisual ha provocat, en gran manera, que aquestes imatges segueixin la tendència general documentada en els últims anys: futurs pessimistes, grans catàstrofes mediambientals i una societat extremadament digitalitzada i robotitzada (Anguera i Santisteban, 2013). Alternar aquestes idees sobre el futur és un repte urgent que tenim els i les mestres en el segle XXI: és necessari, doncs, dissenyar i proporcionar espais en què s'apregui sobre el futur, i no únicament el futur.

Paràmetres de la recerca

Preguntes, objectius i hipòtesis

L'estudi vol respondre a les següents qüestions: 1) *Com s'inclou l'educació pel futur en el temps educatiu d'una aula d'Educació Primària i què pensa el personal educatiu sobre aquest fet?* 2) *Quines són i d'on provenen les imatges del futur en relació al model alimentari de l'alumnat d'Educació Primària?* 3) *Com es poden treballar els hàbits d'alimentació saludable a través d'una proposta d'educació pel futur?* Per una banda, les preguntes impulsen a analitzar la presència de l'ensenyament-aprenentatge del futur en els documents educatius i com això es veu reflectit a les aules d'alumnes de 6 a 12 anys. Així mateix, es vol indagar en les percepcions dels professionals educatius. Els interrogants també impliquen analitzar les representacions de l'alumnat pel que fa a l'alimentació i estudiar quina relació estableixen sobre el passat, el present i el futur. Per últim, es pretén trobar l'origen de la construcció de les imatges tenint en compte la influència dels mitjans de comunicació i les plataformes de contingut audiovisual. Aquestes qüestions han conduït a generar un supòsit de la investigació. Es creu que la presència de l'educació pel futur en el Currículum de Primària és escassa i supèrflua, només referint-se a termes generals sense fixar com a objectiu la intervenció social. Els i les docents consideren que l'aprenentatge del futur és important, però no troben models útils per poder-lo aplicar a la realitat d'aula. Les imatges del futur sobre l'alimentació de l'alumnat es troben vinculades amb aliments processats, de consum ràpid i creats a partir d'intel·ligència artificial. A més, estan substancialment influenciades pel contingut que es presenta en els *mass-media* que consumeixen.

Els objectius són: 1) Analitzar la presència de l'ensenyament per al futur en l'àmbit macro (el Currículum d'Educació Primària) i micro (aules dels centres educatius). 2)

Examinar com són i d'on provenen les imatges del futur proper dels infants quant als hàbits alimentaris. 3) Dissenyar una seqüència didàctica per a la promoció d'hàbits saludables des d'una perspectiva de l'educació pel futur.

Metodologia de la investigació

En aquest article es presenten els resultats d'un estudi de cas dut a terme amb un grup de 24 infants d'entre 10 i 11 anys de l'escola pública Baldori Reixac de Badalona, així com l'equip docent. Cal esmentar que, tot i que en gran part de l'etapa educativa es treballa a partir de metodologies innovadores tals com espais d'aprenentatge i projectes, el cicle superior es caracteritza per la utilització de llibres de text i fitxes de contingut.

La investigació és d'enfocament qualitatiu, ja que les dades recollides són textuais i s'obtenen a partir del llenguatge escrit o oral. Els instruments i tècniques de recollida han estat: taules d'observació qualitativa, graelles d'indicadors d'avaluació, enquestes i anàlisi dels materials produïts pels infants, a partir d'una categorització de 13 ítems observables. Gran part d'aquests instruments estan inscrits en el disseny d'activitats d'una seqüència didàctica mitjançant la teorització del cicle d'aprenentatge de Jorba i Casellas (1996) [citat per Grup de Treball de l'ICE]. L'anàlisi de les dades ha estat possible a partir de la triangulació dels resultats, que permeten a l'investigador buscar "(...) patrons de convergència per poder desenvolupar o corroborar una interpretació global del fenomen humà objecte d'una investigació" (Gómez-Restrepo i Okuda, 2005, p.119). Com que és una investigació socio-crítica, es pretén desvelar creences, valors i supòsits que es troben implícits en la pràctica educativa entenent que la teoria i la pràctica formen un tot, a més d'estar orientada a l'acció i al canvi de la realitat.

Marc teòric: una aproximació a l'educació pel futur

Què és el futur?

Segons el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, la paraula futur significa "*allò que serà, el temps a venir*" (Institut d'Estudis Catalans, s.d.). És fàcilment comprensible, doncs, que causi certa confusió entre els membres de l'espècie humana: és un concepte abstracte. Així mateix, parlar sobre futur ens obliga a referir-nos explícitament a dos termes: present i passat. Aquest trinomi forma les anomenades categories de la temporalitat humana (Santisteban, 2007). Cal fer referència expressa, doncs, a la consciència històrico-temporal, una forma de pensament humana "*(...) que reclama les relacions entre el passat i el present per a la construcció del futur*" (Santisteban, 2007, p.40). Tal com afirma Rüsen (2001), aquesta consciència "es desplega entre allò que ha succeït, allò que està succeint i allò que succeirà" (citat per Santisteban, 2007, p.41). Amb tot això, la consciència històrico-temporal no només se centra en la gestió i la mesura del temps, sinó que té un repte summament important: "*pensar i decidir el futur*" (Santisteban, 2007, p.42). Tot i que el futur incert es presenta davant nostre i ens fa pensar en el risc d'errar (Anguera i Santisteban, 2013), és important "*aprendre a assumir la responsabilitat en les decisions personals i col·lectives, des del coneixement del passat i per a canviar el present*" (Anguera i Santisteban, 2013, p.260).

L'estudi del futur

Ensenyar i aprendre sobre el futur és únicament entendre que el canvi existeix i que el dia de demà no serà igual que avui. Per a Whitaker (1997), prepara a l'alumnat per a “(...) *poder actuar amb compromís en els canvis socials*” (citat per Pagès i Santisteban, 2013, p.662). El món en què vivim està patint una transformació: deixem enrere la societat industrial del segle XX i ens endinsem en la Societat de la Informació, dominada per les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC), la urbanització massiva i la globalització (Ministerio de Ciencia y Tecnología, 2002). D'aquesta necessitat d'adaptació sorgeix el corrent de l'educació pel futur, que fa un pas més enllà que la prospectiva inserint-se de ple en el món educatiu. D'aquesta manera, i prenent com a exemple a Hicks (1991, 2006, 2007) i a Hicks i Holden (2007), l'Educació Pel Futur “(...) *pretén oferir informació a l'alumnat sobre el seu món, per identificar els tipus de futur, adquirir una visió més crítica i responsable, i sobretot per identificar els diferents escenaris que es poden donar i quines implicacions i conseqüències té cadascun*” (citat per Anguera i Santisteban, 2013, p.260).

L'estudi de les imatges del futur

Anguera i Santisteban (2013) defineixen les imatges del futur com a “(...) *representacions concretes que ens fem sobre el futur, sobre com el veiem i com ens l'imaginem*” (p.30). En aquesta mateixa línia, Slaughter (1991) considera que demostren opcions i possibilitats d'entre les quals l'ésser humà pot escollir, així com debatre, a més de ser un reflex dels diferents components de la consciència humana (citat per Anguera i Santisteban, 2013, p.256). Rubin i Linturi (2001) constaten que aquestes es formen a partir dels continguts educatius, les tradicions, creences i valors socials i a partir de la identitat personal (citat per Anguera, 2013, p.30). Quelcom que és evident és que cal treballar-les en profunditat si es vol aconseguir la finalitat última de l'ensenyament-aprenentatge de les Ciències Socials: pensar en el futur per intervenir socialment (Santisteban, 2011). Slaughter i Hutchinson (1998) apunten que indagar en elles proporciona als docents una guia per crear situacions que prepararan millor a l'alumnat, a més de permetre un major coneixement de les seves expectatives i aspiracions (citat per Anguera, 2013, p.30).

Les imatges del futur de la ciutadania, construïdes a causa de la gran influència dels mitjans de comunicació, així com del contingut audiovisual i literari, mostren un futur deshumanitzat, pessimista, destruït mediambientalment i extremadament robotitzat, amb presència de guerres i lluites entre classes socials. No només alguns clàssics de la literatura com 1984 de George Orwell (1949) o Fahrenheit 451 de Ray Bradbury (1953) demostren societats totalment utòpiques o distòpiques, sinó també èxits de taquilla com Blade Runner (1982) o Jo, robot (2004) (citat per Anguera i Santisteban, 2013, p.254).

Estat de la qüestió: què diu la recerca sobre l'educació pel futur?

Anguera i Santisteban (2013) resumeixen les tendències generals a partir d'estudis de la dècada dels anys seixanta i setanta (Danziger, 1963; Toffler, 1974; Ornauer et al., 1976), dels vuitanta (Brown, 1984; Johnson, 1987; Holden, 1989) i dels noranta (Oscarsson, 1996; Hutchinson, 1998; Eckersley, 1999); evidències que després són constatades també per estudis fets en instituts del territori català (Anguera, 2012 i 2013; Anguera i Santisteban,

2012, 2013) [citats per Pagès i Santisteban, 2013, p.662]. Algunes de les idees són les següents: 1) Les imatges sobre el futur dels joves són més optimistes que la presentada per la societat i estan més compromesos a resoldre els problemes del món, tot i que només actuen de manera conscient si troben l'espai per a fer-ho. 2) Existeixen, a grans trets, quatre tipus d'alumnes pel que fa a les seves visions sobre el futur: continuistes, pessimistes, catastrofistes i optimistes-sostenibles. 3) Les imatges sobre el futur estan altament influenciades per la cultura i la política del moment en què es viu. 4) Manca una formació sobre el futur en l'alumnat tot i que s'ha demostrat que aquesta suposa millores en l'aprenentatge de les ciències socials.

Alimentació, publicitat i hàbits saludables

Estudis realitzats abans de la pandèmia adverteixen que el territori espanyol se situa d'entre els primers països del món en obesitat infantil i juvenil, “(...) *amb una prevalença de l'excés de pes per sobre del 25%*” (Casas i Gómez, 2019, p.95). Herrero assegura que vivim en un entorn obesogen (Egger, Raza i Swinburn, 1999, p.566): la influència de l'entorn sobre els infants dista del que es considera com a vida saludable (Herrero, 2021). L'any 2021, la Organización de Consumidores y Usuarios (OCU) apuntà que 9 de cada 10 anuncis de televisió estaven destinats a promocionar aliments poc saludables. El televisor no és l'únic exemple d'aquesta influència: ho són també el creixement de plataformes virtuals com Twitch, en què “streamers” i “gamers” promocionen productes insans de marques com RedBull i KitKat, entre d'altres. L'aplicació TikTok també ha agreujat la presència de publicitat adreçada a aquests productes (Neumann, 2021). El màrqueting utilitzat en la promoció té diferents punts en comú: són atractius visualment, s'associen a signes que els fan fàcils d'identificar, el seu preu és baix en comparació amb altres queviures... (Herrero, 2021). La iniciativa més recent per a fer-hi front ha estat aquest mateix any: el Ministeri de Consum ha modificat el codi de Publicitat d'Aliments i Begudes dirigides a menors (PAOS) i ha redactat un decret llei per a prohibir els anuncis adreçats a incitar el consum de brioixeria industrial, galetes i sucres amb sucres refinats (Organización de Consumidores y Usuarios, 2021). La necessitat de promoure hàbits saludables i estudiar quines són les conseqüències del canvi alimentari és, en gran part, feina dels i les professionals en educació.

Anàlisi i discussió dels resultats

Seguidament, es presenta una taula en què es veuen reflectits els instruments d'investigació utilitzats i les preguntes a què responen. Això ha permès facilitar l'anàlisi de les dades i presentar els resultats de manera organitzada.

Taula 1. Instruments d'investigació – preguntes

Instrument	Preguntes d'investigació
Taula d'indicadors d'anàlisi del Currículum	1) <i>Com s'inclou l'educació pel futur en el temps educatiu d'una aula d'Educació Primària i què pensa el personal educatiu sobre aquest fet?</i> (en l'àmbit macro)
Enquesta sobre aspectes	1) <i>Com s'inclou l'educació pel futur en el temps educatiu d'una aula</i>

d'educació pel futur	<i>d'Educació Primària i què pensa el personal educatiu sobre aquest fet? (en l'àmbit micro)</i>
Taula d'observació qualitativa a partir de la proposta de seqüenciació didàctica	<i>2) Quines són i d'on provenen les imatges del futur en relació al model alimentari de l'alumnat d'Educació Primària? 3) Com es poden treballar els hàbits d'alimentació saludable a través d'una proposta d'educació pel futur?</i>

L'educació pel futur dins del Currículum català

La taula d'indicadors d'anàlisi ha permès estudiar la presència de l'educació pel futur en el document curricular de referència¹, centrant-se en l'àmbit del coneixement del medi natural i social, que està estretament relacionat amb l'educació per la ciutadania i l'educació pel futur (Santisteban, 2011). L'anàlisi, que es pot apreciar en l'annex 1, s'ha dut a terme a partir de tres dimensions: la consciència històrica-temporal, l'estudi del futur i l'educació pel futur. Cada dimensió conté diversos ítems que han estat catalogats en implícit (IM), si apareixien de forma subjacent, explícit (EX), si hi constaven literalment, i inexistent (IN), en què no apareixien.

Taula 2. Dimensions de la taula d'indicadors d'anàlisi

Dimensió	Ítem	Aparició
Consciència històrica- temporal (I)	Gestió del temps personal i social	IM
	Mesura del temps	EX
	Dades històrico-temporals rellevants	EX
	Relació pasat-present-futur	EX
L'estudi del futur	Futurs probables, possibles, preferibles	IN
	Execució de previsions	EX
L'educació pel futur	Tipus de futur	IN
	Imatges del futur i tipologies	IM
	Intervenció social en el present per al futur	EX

La dimensió Consciència històrica-temporal (I) és la que conté més ítems que apareixen de manera explícita. El document fa referència a la importància de la mesura del

¹ El document analitzat ha estat el següent: Departament d'Ensenyament. (2015). *Currículum educació primària*. Recuperat de <https://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/curriculum/curriculum-ed-primaria.pdf>

temps a partir de l'ús dels operadors temporals, l'aprenentatge de dades rellevants com personatges i fets clau de les diferents etapes de la història i l'establiment de la relació entre el passat i el present. Així i tot, manquen competències relacionades amb la gestió del temps personal i social i la relació del passat i el present amb el futur. En relació amb l'Estudi del futur (II), només apareix de manera explícita l'execució de previsions per a obtenir conclusions útils que permetin a l'alumnat actuar com a ciutadans responsables, tot i que aquestes se centren en aspectes com l'ecosistema i el paisatge i la sostenibilitat, i no en d'altres com l'economia. Així mateix, no apareix el tractament de les opcions de futur, per la qual cosa es dona una idea d'un futur preferible per a tothom, però poc realista tenint en compte el present i el passat que ens acompanya. Quant a l'Educació pel futur (III), l'àmbit analitzat compta amb la dimensió *Ciutadania*, que es dedica a la construcció d'una mirada crítica vinculada amb els problemes socialment rellevants per a involucrar els infants en la vida col·lectiva mitjançant la formació en valors. Per altra banda, l'estudi de les imatges del futur només hi consta de manera implícita i es fa èmfasi en l'estudi de les que són col·lectives i no pas individuals.

L'educació pel futur a les aules

L'enquesta consta de 10 preguntes, 2 referents a informació general (edat i càrrec dins del centre) i la resta sobre la temàtica plantejada. El 100% de les persones enquestades són mestres tutores i tenen entre 40 i 50 anys; es pot deduir que tenen una experiència àmplia en el sector educatiu. L'anàlisi completa es troba a l'annex 2.

La majoria de les professionals remarquen que l'educació pel futur és l'acompanyament educatiu en el present per a ser conscients de la repercussió que aquest tindrà en el futur; només dues mestres afirmen que els sona i n'han sentit a parlar, i les altres aproximen una definició a partir dels seus coneixements, la qual cosa denota que no és quelcom conegut dins del món educatiu. La majoria de les respostes remarquen la importància de l'acció social responsable en el futur, sobretot en relació amb l'emergència climàtica: consideren que s'hauria de prioritzar perquè l'escola és una institució que contribueix en el canvi de consciència col·lectiva. Així mateix, les mestres fan èmfasi en el fet que les decisions que es prenen en l'àmbit polític, que apareixen als mitjans de comunicació, afecten de manera substancial a les idees que té l'alumnat sobre allò que passarà d'aquí a uns anys.

Pel que fa als continguts clau que es poden treballar sota aquesta premissa, les respostes es divideixen en dos tipus (Vázquez, 2001): els conceptuals, d'entre els quals destaquen l'estat mediambiental del planeta i els efectes de la globalització, i els actitudinals, com els valors respectuosos amb el medi ambient, la justícia social, el pensament crític. Aquesta és una de les qüestions en què les respostes s'apropen més al model d'educació pel futur, encara que hi manquen continguts procedimentals en què els infants aprenguin a construir el futur i no només parlar i reflexionar sobre aquest. Cap mestra coneixia la relació entre l'educació per la ciutadania i l'educació pel futur, la qual cosa denota que cal continuar treballant per a poder-les vincular de manera sòlida. Quant a les pràctiques educatives que implementen a l'aula, sobresurten les propostes provocadores, converses en assemblees, anàlisi de fets de l'actualitat i projectes transversals; totes elles inclouen el treball en equip

per a poder desenvolupar una mirada cap al futur. En cap moment es menciona l'anàlisi de les imatges del futur dels infants, sinó que es fa més incidència en l'anàlisi del present, quelcom que demostra encara la tendència a parlar sobre el temps actual. La majoria de les mestres responen que no són conscients de les pràctiques educatives que es duen a terme com a centre, raó per la qual s'identifica una necessitat de poder ampliar el treball de l'educació pel futur a la institució, i que no només es quedi dins l'aula. Finalment, les professionals consideren que s'hauria d'afavorir el contacte continu i directe entre el present i el futur, a partir del qual es poden fer reflexions i generar una opinió crítica sobre aquest mitjançant lectures dialògiques, propostes d'indagació sobre aspectes de la nostra societat... tot això acompanyat d'una avaluació formadora i formativa útil. Aquesta informació demostra una intenció de les docents per alternar el panorama actual.

Les imatges del futur sobre el model alimentari

La recollida de dades en relació amb aquesta pregunta s'ha inscrit dins la seqüència didàctica plantejada a partir de les directrius per a treballar l'educació pel futur (annex 3). Per a poder fer l'anàlisi, s'ha emprat una taula d'observació qualitativa (annex 4), mitjançant la qual s'han observat els mateixos ítems que per a respondre la primera pregunta de la investigació: la consciència històrica, l'estudi del futur i les imatges del futur. Les converses amb els infants així com les seves representacions sobre el paper han permès indagar en les seves imatges del futur sobre el model alimentari.

El restaurant del passat, del present i del futur

En aquesta activitat, els infants havien d'idear un menú del passat, del present i del futur; primer el creaven de manera individual i després en equips de 4 persones, que posteriorment presentaven davant de tot el grup-classe.

Els infants empatitzen amb els personatges del passat, quelcom que denota que la seva formació referent al passat és rica, ja que són capaços de presentar i argumentar diferents característiques històric temporals. Aquests estableixen diferències entre l'actualitat i el temps passat focalitzant la caça i la recol·lecció, que permetien una alimentació més saludable provinent del medi natural, sense modificar-la químicament. En canvi, el present està fortament influenciat per la piràmide saludable i la dieta mediterrània: s'observen lactis, hortalisses i fruites. En tots els dibuixos de l'actualitat apareixen tècniques culinàries com el fregit; per aquest motiu, es deixa de banda el menjar extret de l'entorn natural, que dona pas a aliments precuinats i ultraprocessats anunciats per grans marques. Amb la beguda passa exactament el mateix: l'aigua se situa en segon pla i altres líquids agafen protagonisme, sobretot els ensucrats com la Coca-Cola.

La relació entre el present i el passat es veu latent en totes les propostes de menú, però el futur no apareix en cap d'elles. L'alumnat presenta dificultats per a pensar amb prospectiva i utilitzar vocabulari per a fer-ho, la qual cosa fa evident la manca d'activitats a l'aula sobre educació pel futur. La majoria de les imatges són continuistes, encara que s'observa una tendència creixent a mirar el futur sota el pessimisme, on es destrossa el planeta Terra.

La influència dels *mass-media*, la literatura i el món del cinema sobre les imatges del futur dels infants és molt elevada. La vinculació de les seves idees amb diferents produccions

artístiques és evident, sobretot en una infància marcada per la revolució tecnològica i, sobretot, la creació de noves formes d'entreteniment com els videojocs. Per aquest motiu, la majoria dels aliments del present i el futur estan relacionats amb la publicitat que emeten plataformes com Twitch, en què apareixen marques d'aliments ultraprocessats. Quelcom que cal comentar és que els menús també estan influenciats per l'alimentació de cada llar: hi ha famílies que aposten per una alimentació més saludable, mentre que d'altres representen menjars més fàcils i ràpids de preparar, la qual cosa demostra que la influència dels socialitzadors primaris és summament essencial, així com una bona formació de la població adulta sobre els efectes de l'alimentació en la persona.

Imatge 1. Representacions dutes a termes pels infants durant l'activitat



Què en diu el present?

En aquesta activitat, es repartia als infants una graella d'observació: tenien una setmana per a omplir-la amb aspectes referents a l'alimentació que observessin en el seu entorn, fent especial èmfasi en els supermercats i la llar. Posteriorment, es va proposar realitzar un cercle de discussió per a generar debat. Només 15 de 23 infants van omplir el diari d'observació, perquè comentaven que havien trobat dificultats a l'hora d'observar el que se'ls demanava: això denota que les activitats destinades a executar aquesta tasca no s'inclouen en el dia a dia de l'aula.

En general, la majoria de les intervencions estan vinculades amb el model de superproducció d'aliments. Alguns infants remarquen la presència total d'aliments processats que s'allunyen molt del producte original; malgrat que les famílies comprin aquests productes, l'alumnat considera que no són sans. Així, fan referència al canvi de prioritats des de l'aparició de zones urbanitzades: destaquen la comoditat com a valor principal del consumidor i el vinculen amb l'alteració del nivell de vida dels treballadors, amb la falta de temps dins d'una societat on prima la immediatesa i la rapidesa abans que la qualitat.

Pocs alumnes han consumit contingut relacionat el model alimentari del present. La majoria d'ells no comprenen que la publicitat estudia al consumidor per oferir-li els productes més atractius; els nens i les nenes consumeixen de manera assídua aliments no recomanats per a la

seva edat, però ho fan perquè no existeix divulgació envers els efectes en la seva salut personal. No són conscients de les granges de superproducció d'aliments, i queden sorpresos amb les explicacions d'altres companys; aquest fet denota la importància de proporcionar models crítics explicatius sobre el món actual. En aquest sentit, és latent la influència del primer mitjà de socialització infantil en la manera d'alimentar-se de cada infant: l'estil de vida que arrossegui cada família determina l'educació alimentària que aquests reben. Cal destacar que es percep una pèrdua de costums familiars pel que fa a l'alimentació, ja que pocs infants han comentat que cuinin amb els membres de la família o tinguin plats tradicionals típics reservats per a ocasions especials.

Conclusions generals

La presència de l'educació pel futur a les aules d'Educació Primària i al Currículum elaborat pel Departament d'Ensenyament és pràcticament inexistent, tal com apuntaven investigacions com la d'Anguera (2013). Les mencions a l'estudi del futur són supèrflues i no incideixen en aspectes com la intervenció social o el coneixement de les imatges del futur de l'alumnat. Tot i que els i les docents són conscients de la necessitat d'aprendre sobre el futur, no troben models útils per a poder aplicar-los a l'aula. Per aquest motiu, no només cal una reformulació del concepte en l'àmbit micro, en què es dissenyin pràctiques educatives adequades a les necessitats de l'alumnat, sinó que també és requereix un canvi en l'àmbit macro, en què tots els documents de referència siguin bons exemples de com cal ensenyar i aprendre pel futur. Altrament, s'ha comprovat que els infants experimenten moltes dificultats a l'hora de parlar sobre el futur, així com d'imaginar-se'l. Això s'explica per la presència gairebé nul·la de tasques d'observació i anàlisi de la realitat durant el dia a dia a l'aula. Cal, doncs, abordar aquests temes de manera rutinària, quelcom que resultarà en una major habilitat per a conversar i debatre sobre el dia de demà.

Així mateix, s'ha demostrat que les imatges de l'alumnat sobre el model alimentari del futur estan altament influenciades pels mitjans de comunicació que consumeixen. Les seves representacions evidencien que plataformes digitals populars en l'actualitat com Twitch i Youtube afecten substancialment la manera en com pensen sobre el futur. La visió d'un avenir destrossat mediambientalment i amb una gran manca de recursos marca les perspectives de la majoria de l'alumnat de 6 a 12 anys: és necessari, doncs, que l'escola sigui un espai on puguin apreciar models reals que els permetin ser crítics amb el futur de l'alimentació. En aquesta línia, s'ha constatat que és crucial incidir en temàtiques diferents del canvi climàtic; malgrat que sigui urgent actuar per aturar-lo, la majoria de les iniciatives impulsades en els darrers anys s'han centrat exclusivament en aquest assumpte. Tenir en compte la societat del futur com a quelcom holístic, en què hi influeixen una gran quantitat de factors, pot ajudar a ampliar mires i copsar que hi ha moltes maneres de poder canviar el present en pro d'un benestar major, tant pels éssers vius com pel planeta Terra.

La posada en pràctica d'una intervenció didàctica ha brindat l'oportunitat de dotar la investigació de dades emplaçades en un context real. Haver aconseguit un espai per a poder parlar sobre el futur dins d'un centre educatiu en què el seu tractament és mínim, és un petit pas per a començar a visibilitzar la importància de treballar-lo com cal. No obstant això, el projecte hauria tingut més èxit si s'haguessin elaborat tasques d'intervenció social per part dels infants, però les restriccions de la pandèmia de la COVID-19 han dificultat aquest fet.

Altrament, haver-se centrat a estudiar i analitzar la presència de l'educació pel futur al Currículum, als centres i a les aules, ha allunyat la investigació de l'acció directa en l'entorn. Conseqüentment, caldria centrar els estudis sobre el model alimentari del demà en el disseny de seqüències didàctiques orientades a incidir en la responsabilitat col·lectiva a partir de

tasques com jornades de divulgació, creació de decàlegs informatius, generació de campanyes publicitàries...

En definitiva, si volem aconseguir ciutadans i ciutadanes crítiques i responsables amb la societat, cal repensar el model d'ensenyament de les ciències socials. Apostar per un aprenentatge més vivencial i significatiu pot transformar el nostre futur, i està en les nostres mans.

Referències bibliogràfiques

Anguera, C. (2013). Una investigació sobre cómo enseñar el futuro en la educación secundaria. *Enseñanza de las ciencias sociales*, 12, 27-35.

Anguera, C.; Santisteban, A. (2013). Las imágenes del futuro en los medios de comunicación y su influencia en la enseñanza de las ciencias sociales. Dins Cascajero, A.; Díaz, J.J.; Santisteban, A. (eds.). *Medios de comunicación y pensamiento crítico. Nuevas formas de interacción social*. (p.253-267). Alcalá: Universidad de Alcalá.

Anguera, C.; Santisteban, A. (2014). Formación de la conciencia histórica y educación para el futuro. *Clío & Asociados (18-19)*, 249-267.

Bell, W. (1996). An Overview of Futures Studies. *The Knowledge Base of Futures Studies*, 1, 28-56.

Careta, A.; Gimeno, X. (2010). *Taula d'observació qualitativa per a la recollida d'informació en entorns d'interacció grupal*. Recuperat de https://ddd.uab.cat/pub/worpaper/2018/199180/DDD_taula_d_observacio.pdf

Casas, R.; Gómez, S.F. (2019). *Estudio sobre la situación de la obesidad infantil en España*. Madrid: Instituto DKV de la Vida Saludable.

Egger, G.; Raza, F.; Swinburn, B. (1999). Dissecting Obesogenic Environments: The Development and Application of a Framework for Identifying and Prioritizing Environmental Interventions for Obesity. *Preventive Medicine*, 29 (1), 563-570.

Gómez-Restrepo, C. i Okuda, M. (2005). Métodos en investigación cualitativa: triangulación. *Revista Colombiana de Psiquiatría*, 34 (1), 118-124.

Grup de Treball de l'ICE. (2016). Criteris per a la programació d'aula d'una seqüència didàctica. Dins Grup de Treball de l'ICE, *Competències i avaluació*. Recuperat de https://ddd.uab.cat/pub/recdoc/2016/145881/citrefapa_a2016.pdf

Herrero, G. (2021). *Comer bien en familia. La guía indispensable para aprender a alimentarse sano a través del juego*. Madrid: Espasa.

Inayatullah, S. (2013). *Futures Studies. Theories and Methods*. Recuperat de https://www.researchgate.net/publication/281595208_Futures_Studies_Theories_and_Methods/link/5afd24cfaca272b5d87082e2/download

Institut d'Estudis Catalans. (s.d.). *Futur*. Recuperat de <https://dlc.iec.cat/Results?DecEntradaText=futur&AllInfoMorf=False&OperEntrada=0&OperDef=0&OperEx=0&OperSubEntrada=0&OperAreaTematica=0&InfoMorfType=0&OperCatalog=0&OperGram=False&AccentSen=False&CurrentPage=0&refineSearch=0&Actualitzacions=False>

Martínez, S.G. (2003). *Estudio de Casos: crónica de un proceso de investigación con perspectiva de género*. Mèxic: Universitat de Colima.

Ministerio de Ciencia y Tecnología. (2002). *La Sociedad de la Información en el siglo XXI: un requisito para el desarrollo. Buenas prácticas y lecciones aprendidas*. Recuperat de <https://www.itu.int/net/wsis/stocktaking/docs/activities/1103547250/sociedad-informacion-sigloxxi-es.pdf>

Neuman, J. (2021). *La ruta de la campaña: publicidad estratégica para inexpertos*. Mèxic: Alferatz.

Organización de Consumidores y Usuarios. (2021). *Adiós a la publicidad de alimentos no saludables*. Recuperat de <https://www.ocu.org/alimentacion/comer-bien/noticias/no-publicidad-alimentos-menores>

Organización de Consumidores y Usuarios. (2017). *OCU celebra que Consumo vaya a prohibir la publicidad de alimentos no saludables dirigida a menores*. Recuperat de <https://www.ocu.org/organizacion/prensa/notas-de-prensa/2021/prohibiciondelimpocossaludables281021>

Organización de Consumidores y Usuarios. (2017). *Publicidad infantil, publicidad insana*. Recuperat de <https://www.ocu.org/alimentacion/comer-bien/informe/publicidad-infantil>

Pagès, J., Santisteban, A. (2013). Una mirada al pasado y un proyecto de futuro. Dins Pagès, J., Santisteban, A. *Investigación e innovación en didáctica de las ciencias sociales* (p.659-667).

Santisteban, A. (2010). La formación de competencias de pensamiento histórico. *Clío & Asociados* (14), 34-56.

Santisteban, A. (2011). Las finalidades de la enseñanza de las Ciencias Sociales. Dins Santisteban, A.; Pagès, J. (coords.), *Didáctica del Conocimiento del Medio Social y Cultural en la Educación Primaria: ciencias sociales para actuar* (pp. 63-84). Madrid: Síntesis.

Annex

Annex 1. Taula d'indicadors d'anàlisi del Currículum.

Aquesta taula d'anàlisi d'ítems permet analitzar la presència de l'educació pel futur en el document curricular de referència d'Educació Primària. Per tant, s'analitza el document Departament d'Ensenyament. (2015). *Currículum educació primària*. Recuperat de <https://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/curriculum/curriculum-ed-primaria.pdf>

La revisió del document es centrarà en l'àmbit del coneixement del medi natural i social, que està estretament relacionat amb l'educació per la ciutadania i l'educació pel futur (Santisteban, 2011). Tot i això, al final de la taula es destinarà un indicador per si algun àmbit més del currículum fa referència als aspectes que es volen avaluar, a part del del medi natural i social.

A continuació, s'explica el funcionament de la taula.

Ítem. S'han redactat tenint en compte els documents revisats per elaborar el marc teòric, per la qual cosa tracten aspectes essencials pel que fa a l'educació pel futur, passant per l'estudi del futur i atenent a l'Educació per la Ciutadania.

Aparició. En aquesta categoria només pot aparèixer l'opció d'implícit, explícit o inexistent. Es pretén analitzar si l'ítem a estudiar apareix de manera literal en el document curricular o no.

Anàlisi. S'han d'afegir comentaris rellevants pel que fa a l'ítem, que permetin argumentar si l'educació pel futur es té en compte en el document.

DIMENSIÓ I. Consciència històrica-temporal

ÍTEM	APARICIÓ	ANÀLISI
Gestió del temps personal i social	Implícit	La dimensió <i>món actual</i> incideix en el fet que les persones s'han d'ubicar en un espai i un temps, tot i que no fa referència al personal, sinó només a l'històric i social. La dimensió <i>salut i equilibri personal</i> denota la importància de saber gestionar el temps a partir de recursos propis, sempre pensant en el benestar d'un mateix però també en el dels altres. Tot i això, les competències associades a la dimensió destaquen més la importància d'adoptar hàbits saludables en el descans, l'alimentació i l'activitat física, però no fan referència expressa a la necessitat de saber gestionar el temps

		per a poder assolir aquest objectiu. Quant a la dimensió de <i>ciutadania</i>, es deixa entreveure la importància de participar en la vida social mitjançant diferents valors democràtics, però es fa èmfasi en alguns com la llibertat i el respecte.
Mesura del temps	Explícit	Els continguts de l'àrea de coneixement del medi social i cultural es refereixen, al cicle inicial, a l'ús de nocions bàsiques de temps així com d'unitats de mesura (el dia, la setmana, el mes i l'any), sempre relacionades amb el context proper. A partir del cicle mitjà, es vincula la mesura del temps amb la capacitat d'identificar canvis i continuïtats al llarg del temps, en aspectes de la vida quotidiana, però més desvinculats de l'entorn immediat de l'infant. Al cicle superior, la tendència a parlar sobre la mesura del temps és superior, ja que s'inclou el treball dels operadors temporals com la simultaneïtat i la successió, l'ús de l'eix cronològic per a situar fets de l'evolució històrica... Només l'àrea de llengua estrangera i de matemàtiques fan referència expressa a la importància d'aquest ítem. Per una banda, en l'aprenentatge de la llengua es garanteix poder parlar sobre la mesura més immediata del temps, tal com la data, les hores i l'organització del calendari. D'altra banda, en els continguts de l'àmbit matemàtic trobem diverses mencions a l'ús de les unitats de temps, a la mesura d'aquestes i al coneixement del calendari, entre d'altres.
Dades històrico-temporals rellevants	Explícit	Els tres continguts de l'àrea de medi social i cultural recullen les disciplines de la història i la geografia, ja que parlen, sobretot, de <i>Persones, cultures i societats</i> i de <i>Canvis i continuïtats en el temps</i>. Es promou l'ús de diferents fonts per reconstruir la història personal i social, la identificació de diferents personatges del passat i del present, l'estudi de fets clau de l'edat contemporània en la història local, nacional i global... A mesura que avancen els cicles, l'estudi de dades històriques augmenta, sobretot al cicle superior, que s'introdueix l'etapa de la Prehistòria, la romanització, l'Europa feudal i medieval, la revolució industrial, entre d'altres, sempre relacionades amb l'entorn més proper dels infants.
Relació entre passat, present i	Explícit	Un dels continguts de l'àrea està especialment destinat a parlar sobre els canvis i continuïtats al llarg del temps, per la qual cosa està vist com a una noció que els infants han

futur		d'assolir al final de l'etapa educativa. La dimensió <i>món actual</i> reflecteix aquest ítem, que parla sobre el món com a un sistema dinàmic i canviant, per la qual cosa cal que els alumnes siguin capaços d'interpretar el seu present a partir de les alteracions que ha sofert. Quelcom interessant és que es relaciona aquest fet amb l'anàlisi del paisatge, ja que és una prova visible de l'acció humana en la història, la qual cosa permet apropar de manera directa el concepte als nens i nenes. En general, la relació s'estableix entre el passat i el present, tot i que es percep poca vinculació amb el futur. La majoria dels subcontinguts fan referència a la importància de trobar en el present similituds o diferències entre el temps passat i l'actual, a més de realitzar anàlisis diacròniques i sincròniques d'aspectes de la vida quotidiana. Només és a partir del cicle superior en què apareix la construcció del futur a partir de la interrelació i estudi del present i del passat, tot i que només de manera superficial i sense entrar en detalls. Així mateix, en l'àmbit de medi natural, concretament en el contingut <i>Les persones i la salut</i>, es parla sobre la capacitat d'identificació de semblances i diferències entre persones, així com el canvi i la continuïtat. És clau entendre, doncs, que el canvi es troba inherent en la vida humana, i aquesta és una manera de poder apropar-lo als infants, començant per l'entorn més immediat. L'àmbit de matemàtiques també es refereix al canvi i l'anàlisi de per què ha succeït.
-------	--	--

DIMENSIÓ II. L'estudi del futur

ÍTEM	APARICIÓ	ANÀLISI
Estudi dels futurs possibles, probables i preferibles	Inexistent	Les mencions al futur es centren únicament en la construcció del futur preferible, en què l'alumnat ha d'identificar allò que més convé com a ciutadans. De manera global, es fa referència a l'estudi del present per a tractar d'analitzar què hauria de fer la societat per a alternar la situació actual. No s'incideix directament en el tractament de les diferents opcions de futur, per la qual cosa es dona una idea d'un futur preferible per a tothom però poc realista tenint en compte el present i el passat que ens acompanya. Si bé és cert que es planteja una anàlisi del

		present a partir de fets observables i dades contrastables, després no serveix per a poder presentar els diferents tipus de futurs.
Execució de previsions	Explícit	La dimensió <i>món actual</i> incideix directament en el fet de ser capaç de fer previsions per a obtenir conclusions útils que permetin a l'alumnat actuar com a ciutadans responsables. Aquesta capacitat es treballa principalment a partir del cicle mitjà i superior, en què es demana als infants que impulsin petites investigacions de caire social i puguin formular hipòtesis a partir del mètode científic. En la dimensió <i>ciutadania</i> també es pot trobar implícit aquest fet, ja que es parla sobre la importància de comprendre el present per a poder actuar en el futur valorant les particularitats que aquest pot tenir. No obstant això, la previsió es centra molt en aspectes com l'ecosistema, el paisatge i la sostenibilitat, tot i que manca en altres categories socials com l'economia o la història de la societat. L'àmbit de matemàtiques és el que més incideix en aquesta capacitat perquè remarca la importància de saber fer-se preguntes i executar conjectures referents a diferents problemes de caire matemàtic, però relacionats amb la vida quotidiana.

DIMENSIÓ III. L'educació pel futur

ÍTEM	APARICIÓ	ANÀLISI
Tipus de futur	Inexistent	Aquest ítem està estretament relacionat amb els estudis dels diferents futurs. En cap apartat del currículum es fa referència a idees com la identificació, per part dels docent i l'alumnat, de perspectives continuïstes, catastrofistes o sostenibles. Tal com s'ha comentat anteriorment, la majoria de les referències sobre la construcció del futur es fan en base a una perspectiva més sostenible i preferible, però no s'exploren altres punts de vista.
Imatges del futur i tipologies (individuals i col·lectives)	Implícit	Tot i que no apareix el concepte de manera directa, s'aborden principalment les imatges del futur col·lectives. Encara que es reserva poc espai per a l'anàlisi individual del futur, la dimensió <i>món actual</i> incideix molt en la identificació i valoració dels problemes socialment

		rellevants i el plantejament de diferents propostes de futur, dedicant-li una competència sencera. La dimensió <i>ciutadania</i> en parla de manera més superficial, exposant la importància d'esdevenir ciutadans crítics. És només en l'apartat dels subcontinguts de <i>Canvis i continuïtats en el temps</i>, que s'especifica l'apreciació de la vida individual i col·lectiva per a poder generar suggeriments de cara a un futur més preferible.
Intervenció social en el present de cara al futur	Explícit	És l'ítem més repetit al llarg de l'àmbit de medi social i cultural, ja que apareix en diferents dimensions, continguts i criteris d'avaluació. Pel que fa a la dimensió <i>món actual</i>, es fa esment a la importància de conèixer el present per a poder créixer essent persones amb una mirada crítica i implicar-se personalment en els diferents problemes socialment rellevants, relacionats amb la sostenibilitat, la conservació del patrimoni i la construcció d'una societat més equitativa i justa. Quant a la dimensió <i>salut i equilibri personal</i>, s'esmenta la necessitat de comprendre la salut com a una responsabilitat no només individual, sinó col·lectiva i ambiental, per la qual cosa es centra en la prevenció de riscos. La dimensió <i>tecnologia i vida quotidiana</i> limita aquest ítem a intentar que els infants siguin capaços d'identificar com afecta la tecnologia en el nostre present i tractar d'alternar els mals usos d'aquesta, a més de tractar de desenvolupar nous materials i aparells que siguin més sostenibles i eficaços. Finalment, la dimensió <i>ciutadania</i> és la que aborda l'ítem de manera directa, ja que les competències que inclou estan destinades a treballar els deures de les persones en la societat. D'aquesta manera, permet involucrar als infants en la participació de la vida col·lectiva a través de certs valors com la solidaritat, la justícia...

Annex 2. Enquesta a mestres d'Educació Primària.

PREGUNTA	ANÀLISI
<i>Edat</i>	Totes les mestres que han contestat a l'enquesta tenen entre 40 i 50 anys. Es pot deduir que són persones que tenen una experiència àmplia en el sector educatiu, ja que la seva trajectòria professional ha pogut començar entre els 23 i els 25 anys.
<i>Ocupació laboral/funció dins del centre educatiu</i>	La gran majoria de les persones enquestades són Mestres d'Educació Primària generalistes, per la qual cosa és més probable que coneguin el terme educació pel futur, ja que han pogut treballar l'àrea del Coneixement del medi natural i social. Només dues persones enquestades són Mestres d'Educació Musical, persones que tenen una formació específica en aquest àmbit.
<i>Coneix el terme educació pel futur? A què creu que es refereix?</i>	4 de les 5 respostes remarquen que l'educació pel futur es refereix a l'acompanyament educatiu dels infants en el present perquè siguin conscients de la repercussió que aquest tindrà en el futur. Dues professionals afirmen que és un concepte que els sona i n'han sentit a parlar, i el defineixen com a una manera d'educar que doni importància a les necessitats i les demandes d'una societat canviant; així mateix, en les seves definicions apareixen termes com "sostenibilitat ambiental", "energies renovables" i "canvi climàtic"; en aquest cas, les respostes estan orientades a parlar sobre els continguts que treballa aquest tipus de mirada de l'educació. Tres persones confirmen que no n'han sentit a parlar, però consideren que l'educació pel futur és una formació adaptada a les necessitats dels temps que corren i que requereix desenvolupar totes les competències de l'ésser humà, per la qual cosa fan referència a l'aspecte que està més relacionat amb l'educació per la ciutadania.

<i>Per què creu que l'educació pel futur és important en el procés d'ensenyament-aprenentatge dels infants de 6 a 12 anys?</i>	En general, les respostes van orientades a remarcar la importància de l'acció social responsable en el futur. En aquest sentit, es dona especial importància a l'emergència climàtica, que demana una resposta immediata; consideren que l'educació pel futur primer hauria de prioritzar aquest tipus d'acció, ja que creuen que l'escola és una institució que pot contribuir en el canvi de consciència col·lectiva. Les professionals comenten que també és essencial per promoure la consciència mediambiental, desenvolupar valors i construir una mirada global de la societat. Hi ha una mestra que comenta, tot i que de manera implícita, el poder de les imatges que reben els infants: considera que les decisions que es prenen en l'àmbit social i polític i que apareixen en els mitjans de comunicació afecten de manera substancial a les idees que tenen els nens i les nenes sobre allò que passarà d'aquí uns anys. Hi ha una docent que argumenta que és essencial que existeixi aquest tipus de mirada perquè és en aquesta etapa en què es pot crear un hàbit reflexiu i pràctic pel futur, ja que més endavant pot ser massa tard. Una professional esmenta que l'educació pel futur també afavoreix un aprenentatge més significatiu, ja que suposa el recull de novetats i evidències sobre el present per tal de poder entendre allò que vindrà.
<i>Enumeri algunes temàtiques o continguts clau que consideri que es poden treballar sota aquesta premissa.</i>	Les respostes a aquesta pregunta estan dividida en dos tipus de continguts o temàtiques (Vázquez, 2001): els conceptuals, que fan referència a models o aspectes teòrics que cal que l'alumnat construeixi, d'entre els quals destaquen l'estat mediambiental del planeta, l'origen i les característiques dels ecosistemes, el model alimentari, les causes i conseqüències del canvi climàtic, els efectes de la globalització...; per altra banda, trobem continguts actitudinals, és a dir, que depenen de les accions dels aprenents, d'entre els quals hi ha els valors respectuosos amb el medi ambient, la justícia social, el pensament crític. Aquesta és una de les qüestions en què les respostes s'apropen més al model d'educació pel futur; això pot estar així perquè el terme suggereix poder parlar d'aquests conceptes.

<i>Considera que les indicacions curriculars d'Educació Primària tenen en compte l'educació pel futur?</i>	La majoria de les enquestades responen que no són conscients d'aquest fet perquè no han pogut detindre's a analitzar profundament el currículum focalitzant l'atenció en els aspectes que concerneixen a l'educació pel futur. Tot i això, responen que el document curricular de Catalunya fa incís en l'educació en valors i el respecte pel medi ambient, però que manca una mirada concreta cap a una resposta ciutadana en relació amb les necessitats del present i del futur. Així mateix, hi ha dues persones que comenten que el document s'hauria de modificar perquè arrossega maneres de pensar i metodologies del passat que no permeten una aplicació de l'educació pel futur.
<i>L'educació per la ciutadania i l'educació pel futur estan estretament relacionades. Podria argumentar per què i en quins aspectes es vinculen?</i>	Les 5 persones enquestades no eren coneixedores de la relació entre les dues disciplines. Encara així, han pogut respondre la pregunta donant els seus arguments. Les seves respostes estan orientades a afirmar que ambdues mirades desenvolupen valors de convivència en societat que ajudin a construir la reflexió i el diàleg.
<i>Quines pràctiques educatives implementa a l'aula per treballar l'educació pel futur? Les pràctiques educatives engloben activitats puntuals, propostes de racons, unitats didàctiques, projectes, capses d'aprenentatge...</i>	Les professionals consideren que treballen l'educació pel futur a partir d'espais rics en materials i propostes provocadores, espais de conversa en assemblees, pluges d'idees, anàlisi de fets de l'actualitat, projectes transversals, tasques amb un centre d'interès, algunes propostes d'aprenentatge i servei i coavaluacions i autoavaluacions. En general, totes les docents consideren que és essencial el treball en equip per a poder desenvolupar aquesta mirada cap al futur. En cap moment es menciona l'anàlisi de les imatges del futur dels infants, sinó que es fa més incidència en l'anàlisi del present

<i>Coneix quines pràctiques educatives implementa a l'aula per treballar l'educació pel futur? Les pràctiques educatives engloben activitats puntuals, propostes de racons, unitats didàctiques, projectes, capses d'aprenentatge...</i>	4 de les 5 persones enquestades responen que no són conscients de les pràctiques educatives que es duen a terme com a centre. La professional que repon que sí que en coneix, explica que posen en marxa les mateixes pràctiques que a l'aula; aquesta resposta evidencia que la persona ha entès que la qüestió tractava sobre les altres aules o espais del centre, tot i que fa referència al treball de projectes de centre educatiu que es relacionen amb la comunitat educativa.
<i>Quines pràctiques educatives considera que s'haurien d'implementar a l'aula per treballar l'educació pel futur? Les pràctiques educatives engloben activitats puntuals, propostes de racons, unitats didàctiques, projectes, capses d'aprenentatge...</i>	Dues de les professionals comenten que les pràctiques educatives que s'haurien d'implementar són les mateixes que han escrit a les preguntes anteriors. La resta de les enquestades considera, a grans trets, que s'hauria d'afavorir el contacte continu i directe entre el present i el futur, a partir del qual es poden fer reflexions i generar una opinió crítica sobre aquest. Les professionals consideren que això es podria treballar mitjançant projectes interdisciplinaris, lectures dialògiques sobre el present, propostes d'indagació sobre aspectes de la nostra societat... tot això acompanyat d'una avaluació formadora i formativa útil.

Annex 3. Taules de seqüenciació didàctica

ACTIVITAT 1	
Títol <i>El restaurant del passat, del present i del futur: formulem un menú</i>	Durada 1 hora, 30 minuts
Objectius • Indagar en les imatges de futur dels infants sobre l'alimentació. • Esbrinar quins són els referents i influències que construeixen les imatges sobre el futur. • Explorar quina és la tendència dels infants d'Educació Primària pel que fa a les seves idees sobre el futur.	
Desenvolupament i anàlisi. Es lliura un model de menú a cada infant i se'ls dona la següent explicació: han d'intentar crear un menú del passat (el situarem a la prehistòria, perquè és un contingut que han treballat segons les indicacions del currículum), del present i del futur. Se'ls demana que, a part d'escriure el nom del plat o l'aliment, dibuixin el seu aspecte. Posteriorment, els infants s'agrupen en equips de 6 persones i discuteixen les seves opcions. Tornen a fer un menú utilitzant les idees pròpies i dels seus companys i companyes. Finalment, presenten el menú realitzat a la resta del grup i justifiquen el perquè de les seves decisions. La investigadora és la persona encarregada de dirigir la proposta. Tot i això, es pretén que es pugui fer de manera autònoma per part dels infants. A més, es triaran els dibuixos que aportin més evidències per a analitzar-los a partir de la categorització proposada, ja que es considera que són una font molt útil d'informació perquè poden mostrar de manera clara quines són les imatges del futur que tenen els infants.	

ACTIVITAT 2	
Títol <i>Què en diu el present?</i>	Durada 1 setmana (amb activitat autònoma) i 1 sessió de 30 minuts
Objectius • Esbrinar si els infants són capaços de connectar el present amb el futur. • Explorar si la percepció de l'alumnat sobre el futur coincideix amb la realitat present.	
Desenvolupament i anàlisi	

Es lliura un [model per prendre notes](#) a cada infant i se'ls dona la següent explicació: han de recollir, durant una setmana, com és l'alimentació en el present. És a dir, cal que descriguin aquells fets que els semblen interessants, o bé aspectes clau que caracteritzin el model d'alimentació d'avui en dia. Algunes de les indicacions que pot fer la mestra en presentar l'activitat són demanar que es fixin en els embolcalls del menjar, observar com són els dinars i els sopars (de quins aliments estan compostos), parar especial atenció als esmorzars i berenars (si contenen aliments elaborats o brioixeria industrial), esbrinar què es fa amb el menjar que sobra, examinar què compren les seves famílies en el supermercat, fixar-se en com les xarxes socials (Instagram o TikTok) promocionen aliments i de quin tipus són...

Quan passa una setmana, es fixa una sessió per realitzar una assemblea en què l'alumnat pugui compartir les seves visions així com la informació que ha pogut recopilar. És necessari que la investigadora intervingui en les participacions dels nens i les nenes, per tal d'apropar la conversa a l'objectiu principal de l'activitat, que és adonar-se que la clau per canviar el futur que els espera és el present.

Tal com s'ha comentat anteriorment, les activitats seran analitzades a partir de la taula d'observació qualitativa i la categorització d'ítems, a partir de l'observació directa per part de la persona investigadora.

ACTIVITAT 3

Títol

Transformem la realitat: què ens espera en un futur?

Durada

2 hores

Objectius

- Oferir models reals i contrastats d'idees sobre el futur als infants.
- Provocar que l'alumnat sigui capaç de buscar solucions connectades amb el context local i personal.

Desenvolupament i anàlisi

Es disposa el grup en assemblea. Es torna a recordar quina és la idea general de l'alumnat sobre el futur de l'alimentació. La investigadora reparteix els següents extractes d'articles que parlen sobre la temàtica, per tal de mostrar als infants què diuen les investigacions:

- Vivas, E. (2018). Què menjarem en el futur. *El Periódico de Catalunya*. Recuperat de <https://www.elperiodico.cat/ca/opinio/20180419/que-menjarem-en-el-futur-article-esther-vivas-6767334>
- Herrero, N. (2017). L'alimentació, saludable. *El Periódico de Catalunya*. Recuperat de <https://www.elperiodico.cat/ca/economia/20171028/alimentacio-saludable-habits-compra-internet-millennistes-6386298>
- Sastre, C. (2014). El menjar del futur: ràpid i intel·ligent. *El País*. Recuperat de https://cat.elpais.com/cat/2014/11/19/economia/1416388739_918626.html

També es presenten vídeos sobre la temàtica:

- Sangrà, L. (3 de novembre de 2021). Els insectes: menjar del futur a la Terra i a Mart [Vídeo]. Recuperat de <https://beteve.cat/la-familia-barris/insectes-menjar-futur-terra->

[mart/](#)

- Generació Digital. (6 d'abril de 2014). El menjar del futur [Vídeo]. Recuperat de <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/generacio-digital/el-menjar-del-futur/video/4997751/>

Es vol exposar als infants les dues tendències que dominen l'alimentació del futur: la indústria biotecnològica o la indústria agrícola local i de proximitat. Cal generar un debat que permeti que els infants expressin la seva visió sobre la temàtica; algunes preguntes per part de la persona adulta que poden guiar les intervencions són les següents:

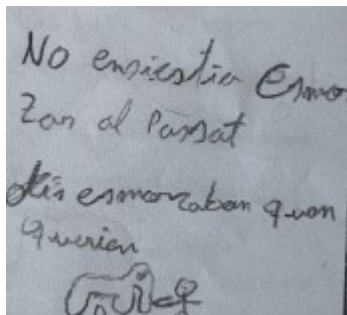
- Quins beneficis ens aporta cadascuna d'elles? Quins són els punts en contra?
- Quina indústria aposta per hàbits més saludables?
- Quina indústria és més sostenible? Quina afecta nocivament el medi ambient?
- Quina permet un consum més responsable?

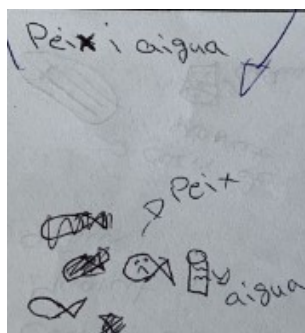
La finalitat de l'activitat és que els infants prenguin consciència de la multiplicitat de beneficis que aporta la indústria agrícola local i de proximitat en diferents àmbits: salut personal, sostenibilitat ambiental, supervivència de l'espècie, hàbits de consum responsable... Tot i això, és necessari recordar que la tendència alimentària depèn, en gran part, dels consumidors, per la qual cosa cal prendre accions immediates i ràpides. Es proposarà a l'alumnat redactar una llista d'hàbits que poden executar en el seu dia a dia i que ajudin a incorporar no només hàbits més saludables.

La sessió s'avaluarà a partir de la *Taula d'observació qualitativa sobre aspectes d'educació pel futur*, en què prendran especial importància les intervencions dels infants en l'assemblea així com la llista de tasques redactada al final de l'activitat.

Annex 4. Anàlisi de les activitats de la seqüenciació didàctica.

DATA: 10/03/2022	ACTIVITAT: <i>El restaurant del passat, del present i del futur: formulem un menú (1)</i>
----------------------------	---

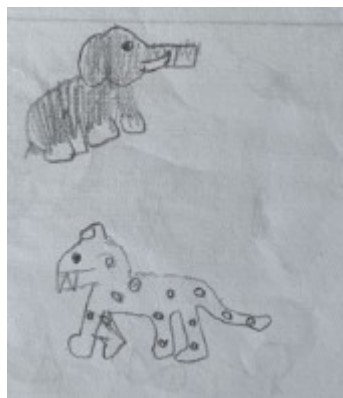
SESSIÓ	
DENOTA DESCRIPCIÓ DE LA TROBADA	CONNOTA ANÀLISI DE LA TROBADA
A. CONSCIÈNCIA HISTÒRICO-TEMPORAL A.2. Empatia històrica: intervencions relacionades amb la comprensió dels fets del passat i la capacitat de posar-se en la pell dels personatges que el conformen. <i>Per a afavorir el desenvolupament de l'empatia històrica en l'activitat, es situa el passat en la prehistòria, el present en l'actualitat i el futur en un transcurs de temps de 60-70 anys.</i> Hi ha un infant que, quan parla sobre el seu menú, comenta que les persones de la prehistòria “no sabien què era esmorzar, que ho feien quan volien”; després, aclareix que no sabien esmorzar com ara, que ho fem amb “galetes, llet, cereals o torrades”.  En la representació d'un altre infant, aquesta idea es veu reflectida perquè considera que ingerien aliments que actualment es poden trobar en un dinar o sopar.	Després de la sessió, i tenint en compte els ítems analitzats durant aquesta i les evidències tant en les imatges dels infants com de les seves aportacions, algunes de les conclusions que s'extreuen són les següents: 1. S'observa una tendència a empatitzar amb els personatges del passat i les seves costums. Es percep que identifiquen un canvi en l'alimentació tot i no haver-lo treballat de manera directa a l'aula, ja que fan referència a diferències entre el passat i el present i focalitzen en el desenvolupament de l'ésser humà i les capacitats del cos. A més, projecten la idea de l'alimentació com a activitat social en el passat, explicitant que anteriorment, amb la manca del llenguatge, l'estona que es dedicava a menjar no és semblant a l'actual. 2. La formació dels infants referent al passat és rica, ja que són capaços de presentar i argumentar diferents característiques històricotemporals. Estableixen diferències entre l'actualitat i el temps passat, sobretot focalitzant en aspectes com la importància de la caça i la recol·lecció, que permetien



Així mateix, també argumenta que la quantitat del menjar era escassa, ja que els humans havien de sortir a caçar.

Un infant afirma que la diferència entre la prehistòria i el present és que les persones, en el passat, eren capaces d'ingerir aliments com "mamuts sencers, porcs senglars o óssos" justificant la seva opinió dient que "els estómacs de les persones eren més forts que els d'ara".

Una alumna intervé, amb senyal de tristesa, que "no era fàcil menjar durant la prehistòria", que "moltes persones morien de fam perquè guanyava el més fort"; en el seu dibuix es poden veure animals de grans dimensions, que són capturats amb eines prehistòriques com les llances de sílex. Aquestes representacions es poden veure en altres dibuixos.



Alguns infants comenten que "els menjars eren avorrits, perquè no sabien parlar".

A.3. Característiques històriques, geogràfiques i culturals: utilització d'arguments referents a aspectes que caracteritzen l'època històrica, tals com l'organització social, l'economia, els

una alimentació més saludable provinent del medi natural, sense modificar-la químicament.

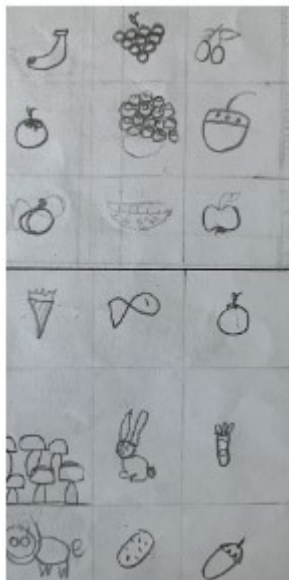
Aquesta formació també es veu reflectida en la forma de presentar el menjar, ja que paren atenció als recipients en què s'inclou l'aliment. L'entorn natural també pren importància, per la qual cosa l'acaben representant juntament amb els aliments; en canvi, al present no trobem cap representació del paisatge d'on s'hi extreu.

3. La representació de l'alimentació del present està fortament influenciada per la piràmide saludable i la dieta mediterrània. Els infants hi dibuixen productes lactis, llegums, hortalisses i fruites, i fins i tot comenten que ells ingereixen altres productes no tan saludables, que es situarien a dalt de tot de la formació piramidal. Així mateix, es percep coneixement elevat de noves tècniques culinàries que no haguessin aparegut sense la revolució tecnològica, com el fregit. Es deixa de banda el menjar extret directament de l'entorn natural i això dona pas a la representació d'altres tipus d'aliments precuinats i ultraprocessats, sobretot dels anunciats per grans marques i fàcils de consumir i preparar: pizzas que es poden fer al microones, pasta amb salsa... Amb la beguda passa el mateix, l'aigua es situa en segon pla i altres líquids agafen protagonisme, sobretot els ensucrats com la Coca-Cola.

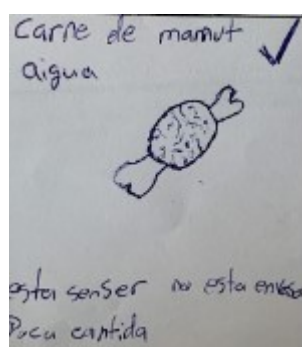
4. La relació entre el present i el passat es veu latent en totes les propostes de menú, però el futur no apareix en cap d'elles. La tendència general és un

costums...

Els aliments que apareixen en els dibuixos realitzats pels infants sobre el **passat** inclouen aliments que s'extreuen directament del medi natural, matèries primeres tals com fruites, verdures, carn, peix, cereals i llegums.



La majoria dels àpats estan formats per només un aliment, com per exemple, un tros de carn. En general, tot l'alumnat comenta aspectes referents a la caça, l'agricultura, la ramaderia i la recol·lecció; en relació a la caça, tal com s'ha comentat anteriorment, apareixen eines fetes a mà.



Un alumne destaca la importància del descobriment del foc i com això va permetre una major oportunitat d'alimentar-se.

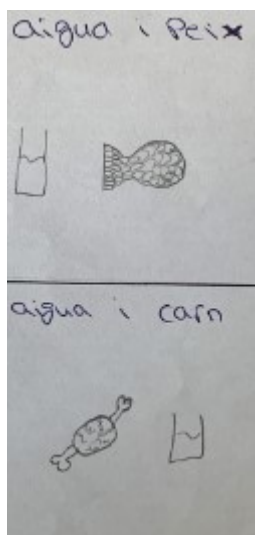
Els recipients que apareixen en els dibuixos són fets a partir de materials com el fang o la fusta, i en alguns d'ells es pot veure com els infants especifiquen que són "fets a mà".

futur totalment desvinculat de la història del passat i del present. Així mateix, els infants demostren que tenen grans dificultats per a fer prediccions i pensar amb prospectiva, per la qual cosa es fa evident la manca d'activitats a l'aula que permeten treballar l'educació pel futur.

5. Els conceptes de futur probable, possible i preferible no es veuen gaire representats, la qual cosa fa pensar que el treball sobre aquests ha estat inexistent. Només es veuen plasmats, sobre el paper, aquells futurs que podrien ser possibles o preferibles, ja que els nens i les nenes troben dificultats a l'hora de pensar en el futur com a quelcom que està per venir. La sensació que donen, amb les intervencions i els dibuixos, és que no han tingut gaire oportunitat per a pensar sobre aquest, sinó que només han rebut imatges creades per adults. Aquest fet també es fa latent amb la manca de vocabulari que tenen per a fer prediccions.
6. La tendència general de les imatges del futur són continuistes; en línia amb l'explicat anteriorment, sembla ser que els infants no han tingut oportunitats preparades pel mestre per a parlar sobre el futur. Per altra banda, s'observa una tendència creixent a veure el futur sobre la mirada pessimista; aquesta idea s'argumenta de manera més complexa, ja que els infants fan referència a una societat que està fent malbé el planeta on viu. Pocs infants de l'aula demostren una capacitat per poder empatitzar amb les societats del futur, i no acaben de relacionar que ells formaran part d'aquest quan creixin.



L'aigua és la principal beguda en tots els àpats.

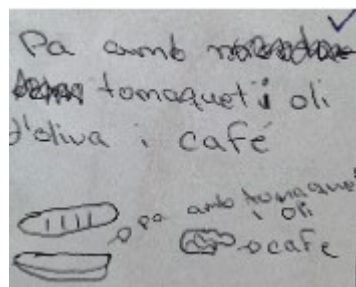


El menjar està en la seva forma original com a matèria primera, és a dir, no està triturat; així mateix, no està envasat en cap de les representacions.

Pel que fa al **present**, molts infants fan referència a què els àpats "ja no es mengen sols i al camp, sinó amb la família o els amics".

Els esmorzars es componen de cereals, làctics i fruita, mentre que els dinars i els sopars inclouen, sobretot, menjar ràpid. En aquest sentit, apareixen noves formes de preparació del menjar, sobretot el fregit.

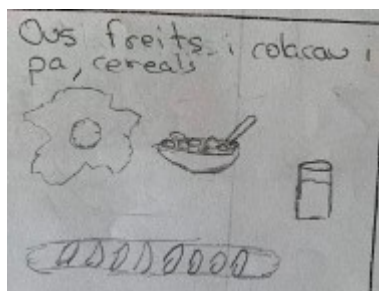
7. La influència dels mass-media, la literatura i el món del cinema sobre les imatges del futur dels infants és molt elevada. La vinculació de les seves idees amb diferents produccions artístiques és evident, sobretot en una infància marcada per la revolució tecnològica i, sobretot, la creació de noves formes d'entreteniment com els videojocs. Així mateix, la majoria dels aliments que representen en el present i el futur estan relacionats amb la publicitat que emeten plataformes com Twitch, ja que apareixen marques d'aliments ultraprocessats que inverteixen una gran quantitat de diners a promocionar-se. A més, cal comentar que els menús estan també influenciats per l'alimentació que es du a terme a la seva llar, per la qual cosa alguns dibuixos disten tant d'altres: hi ha infants que aposten per una alimentació més saludable, al·lentats per les seves famílies, mentre que d'altres representen menjars més fàcils i ràpids de preparar, la qual cosa demostra que la influència dels socialitzadors primaris és summament essencial, així com una bona formació de la població adulta sobre els efectes de l'alimentació en tots els àmbits de la vida. Quelcom a destacar és que la decadència de l'alimentació no és actual, sinó que es traspasa de generació en generació.
8. La capacitat de l'alumnat per a elaborar respostes eficients i sostenibles a la situació present és molt baixa. Això demostra que el treball al voltant de la responsabilitat individual i col·lectiva és pràcticament nul, i que la majoria de la formació



Esmorzar del present



Sopar del present



Aliments fregits

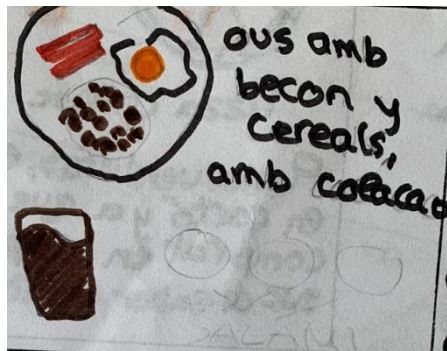
Alguns alumnes, a l'hora de representar el dinar, inclouen plats "que fa la meva mare, el meu pare o la meva àvia" i que "estic acostumat a menjar"; els que destaquen són els llegums com estofat de llenties o la sopa de verdures.

La quantitat augmenta substancialment pel que fa al passat. En la gran majoria dels casos, els àpats componen més d'un aliment que es combina amb d'altres; la mitjana d'aliments per àpats és de més de 4; alguns infants indiquen sobre la representació que existeix un primer plat, un segon plat i un postre.

S'observa una major tendència a representar aliments que no es troben en la seva forma natural i que són comercialitzats al supermercat, com la pizza. En certs dibuixos apareixen marques comercials com Domino's Pizza, Coca-Cola, Cola-Cao, Fanta. La beguda principal que acompanya els plats no és aigua, i predomina la

en medi social es limita a parlar sobre etapes històriques i les seves característiques. Aquest fet ha estat comentat amb anterioritat, ja que s'ha demostrat que els infants són capaços de poder enumerar i representar trets bàsics de la prehistòria, però no poden idear propostes concretes per a millorar la situació del planeta Terra en referència a l'alimentació.

fanta o la coca-cola.



La majoria dels infants representen els aliments envasats en recipients de plàstic, només alguns en cartró; no s'aprecia cap recipient de ceràmica o vidre.

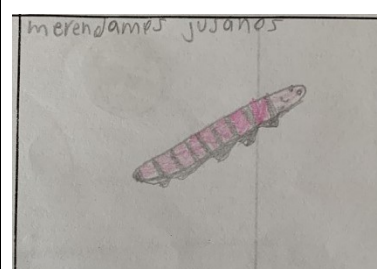
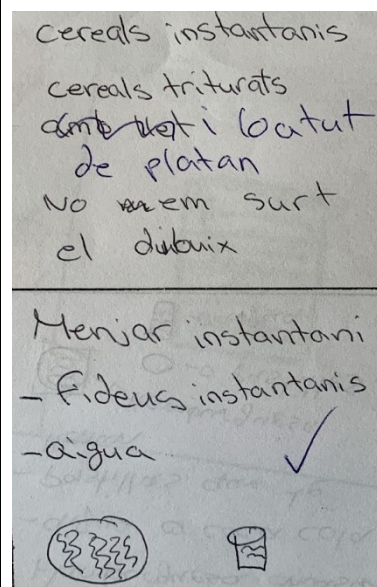
A.4. Relació passat-present-futur: interrelació de les diferents temporalitats humanes a partir d'arguments vàlids que vinculin aspectes en diverses èpoques històriques.

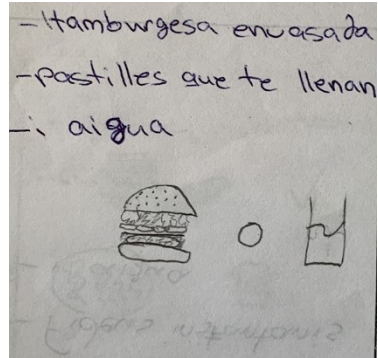
La tendència general de l'alumnat és a relacionar el present i el passat. La meitat del grup, al principi de la sessió, comentava la impossibilitat de pensar sobre el futur de l'alimentació; la mestra els orienta dient-los que intentin pensar, en referència amb el present, com creuen que poden estar les coses d'aquí 50/60 anys, però hi ha molts infants que acaben deixant la darrera columna en blanc. Molts infants comenten que "les coses han canviat molt des del passat" i que "la història ha evolucionat".

B, Estudi del futur

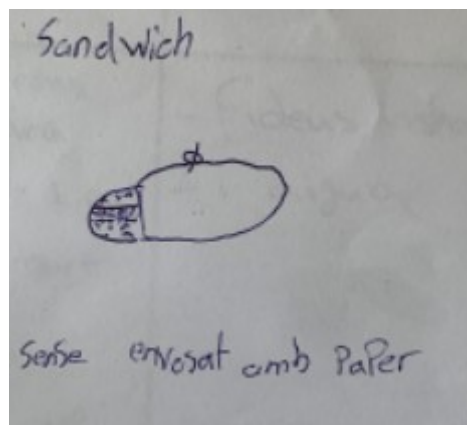
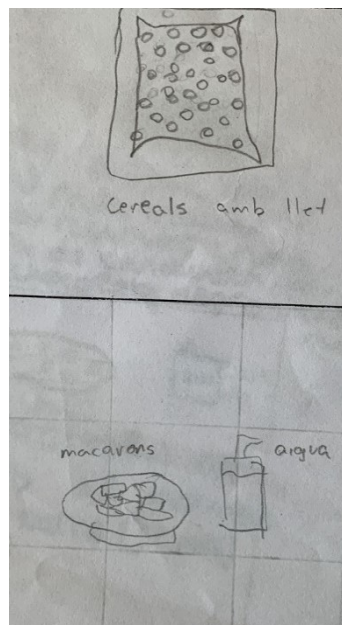
B.2. Futur probable, possible i preferible: intervencions relacionades amb prediccions que es poden emmarcar en diferents tipus de futurs.

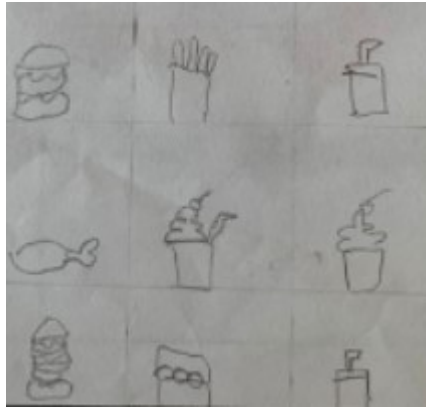
En general, l'alumnat que completa la columna del futur exposa situacions que pertanyen al futur possible i preferible; en les representacions s'observen continuïtats amb el present i altres fets que l'alumnat considera que passaran en el futur. En l'exposició oral per grups, els infants mostren decepció i preocupació a l'hora de presentar com serà l'alimentació del futur: contemplen situacions en què escasseja el menjar, es venen píndoles alimentàries o es reparteixen aliments deshidratats.





Només 2 infants verbalitzen i representen que és preferible que l'alimentació del futur segueixi la línia del present; tot i que comenten que "hauríem de tenir una dieta més saludable".





B.3. Prospectiva: capacitat per fer prediccions sobre el futur justificant les raons del present que fan pensar en aquest fet.

Tal com s'ha comentat amb anterioritat, la majoria de l'alumnat verbalitza que troba dificultats per pensar sobre l'alimentació del futur. Es percep més dificultat, en general, a l'hora de representar-ho gràficament que no pas verbalment; en revisar les representacions, s'observa una tendència a representar el mateix que el present en els diferents dibuixos. Només 7 infants omplen la columna destinada a aquesta temporalitat.

Pocs infants utilitzen vocabulari orientat a parlar sobre la prospectiva, tals com marcadors temporals o el futur de subjuntiu. Una gran part de l'alumnat comenta que "no poden pensar sobre el que no ha passat".

C. IMATGES DEL FUTUR

C.2. Tipologies de futur: identificació de perfils de persona segons certs patrons i opinions sobre el futur.

Tal com s'ha comentat anteriorment, la meitat dels infants es situen en un punt de vista continuista sobre el futur; no s'observen grans canvis i només es perceben innovacions en la manera de cuinar el menjar o de combinar diferents aliments entre si. L'altra meitat de l'alumnat s'ubica en la perspectiva pessimista i catastrofista, en què es representa l'escassetat d'aliments i la substitució del menjar per píndoles. Una petita part dels infants se situa en la visió optimista-sostenible perquè representa aliments no processats, en la seva versió original i en envasos biodegradables.

C.3. Origen i influència de les imatges: intervencions relacionades amb la procedència de les imatges del futur, tals com els mass-media, la literatura...

Es pregunta als infants perquè pensen que l'alimentació del futur serà tal com la representen. La majoria d'ells comenten que han vist algunes imatges sobretot en diferents pel·lícules (no recomanades per a persones menors de 16 anys), així com en diferents sèries emeses en plataformes com Netflix o HBOMax.

En algunes de les representacions del futur apareixen marques populars en l'actualitat tals com McDonalds o Domino's Pizza. Quan es pregunta als infants la raó per la qual apareixen aquests tipus de marques, comenten que és "fast-food" i que tot i que no sigui un menjar saludable, això "enganxa" a la gent i és el que fa que sigui tan famós.

C.4. Intervenció social: participacions relacionades amb la capacitat dels infants amb voluntat per transformar la realitat i canviar el futur des del context proper.

Són poques les evidències recollides en aquesta activitat en referència amb aquest aspecte, tenint en compte que és una tasca que té com a objectiu principal conèixer les imatges del futur que tenen els infants. No obstant això, mentre un grup d'infants parlava sobre la proposta del menú del futur, un dels integrants comentava que si no començàvem a canviar la nostra manera d'alimentar-nos acabariem tots tenint malalties molt greus. Així mateix, en el moment en què els infants decidien com adaptaven el menú individual de cadascú per a després formular un conjunt, ha hagut nens i nenes que no estaven d'acord amb les propostes dels seus iguals, ja que, en paraules seves, "això no és menjar sa", "no podem només alimentar-nos amb *comida basura* com McDonalds" o "no pots ser tan pessimista".

Propostes d'observació d'aspectes que no han quedat registrats:

És essencial fer incidència en les imatges del futur que tenen els infants i d'on les extreuen. Així mateix, també manca una visió clara sobre la capacitat de prospectiva que tenen els nens i les nenes.

DATA: 14/03/2022	ACTIVITAT: <i>Què en diu el present?</i>
----------------------------	--

SESSIÓ	
DENOTA DESCRIPCIÓ DE LA TROBADA	CONNOTA ANÀLISI DE LA TROBADA
A. CONSCIÈNCIA HISTÒRICO-TEMPORAL A.2. Empatia històrica: intervencions relacionades amb la comprensió dels fets del passat i la capacitat de posar-se en la pell dels personatges que el conformen. Quan els infants comenten aspectes relacionats amb la presentació estètica dels aliments en els supermercats, han sorgit algunes intervencions relacionades amb el fet que durant el passat, les persones no patien per això, ja que “no tenien menjar, l’havien de buscar” i no era la seva principal prioritat. A.3. Característiques històriques, geogràfiques i culturals: utilització d’arguments referents a aspectes que caracteritzen l’època històrica, tals com l’organització social, l’economia, els costums... Moltes de les intervencions dels infants estan destinades a parlar sobre la tendència de les grans superfícies a presentar els productes naturals sense la seva forma inicial. Un infant ha comentat que, en general, la fruita que venen al supermercat “és brillant, porta cera”, perquè així “sembla més bonica i la gent la compra més”. Ha afegit, també que “no té res a veure amb la que surt de l’arbre... aquesta està molt més bona”. Un altre infant ha fet referència a què les grans superfícies alimentàries utilitzen el plàstic per envasar queviures perquè això és “més còmode per la persona que ho compra”. A més, considera que “és més barat produir-lo” que no pas altres opcions. Una alumna es mostra sorpresa quan comenta que “molts envasos, per exemple, els de	Després de la sessió, i tenint en compte els ítems analitzats durant aquesta i les evidències tant en les imatges dels infants com de les seves aportacions, algunes de les conclusions que s’extreuen són les següents: 1. Només 15 infants de 23 han omplert el diari d’observació. Molts comentaven que havien trobat moltes dificultats perquè no sabien què havien d’observar i anotar posteriorment. Això denota que no existeix un treball previ pel que fa a la recollida de dades sobre el present; les activitats destinades a aquest tipus d’observacions del món real no s’inclouen en el dia a dia a l’aula. Així mateix, molts infants han manifestat mancances a l’hora de fer tasques més obertes que no impliquen la lectura d’un enunciat i l’empenament d’un requadre tancat; això s’explica per la utilització, en la majoria de les àrees de contingut, pel llibre de text, que està replet d’exercicis purament reproductors. El llibre de medi social i natural només inclou 2 pàgines al final de cada tema en què es presenten activitats de “pensament crític”, amb respostes tancades; habitualment, són activitats que es passen i es deixen sense fer. 2. Durant aquesta sessió s’ha pogut observar una tendència major per part dels infants a identificar el canvi de necessitats entre el passat i el present. En general, la majoria de les intervencions estan vinculades amb el model de superproducció d’aliments, ja que fan èmfasi en el

patates fregides, porten dues bosses de plàstic, una bonica per fora i una a dins per a les patates, com amb la xocolata”. Considera que seria suficient posar una sola bossa, que no és gaire “bo pel mediambient”. Una altra alumna verbalitza, en línia amb la intervenció anterior, que el mateix passa amb els cubs de gel industrial; argumenta que “si tots tinguéssim plaques de gel a casa per a poder-lo fer dins el frigorífic no hauriem d'utilitzar tantes bosses de plàstic”.

Un tema recurrent en els diaris d'observació de l'alumnat és l'envàs de fruites i verdures; els infants comenten que “en els supermercats es poden trobar de dues maneres, envasats o solts, i que tot i que l'envasat és més car, a casa comprem aquest”. Quan la investigadora pregunta per què és així, contesten que les seves famílies consideren que aquest producte “està més net” i “és més polit”.

En relació al consum de begudes energètiques, alguns infants comenten que han vist persones al supermercat que han comprat packs de 12. Una alumna explica que la seva família no li permet beure aquest tipus de beguda perquè la consideren perjudicial pel medi ambient. Hi ha nens i nenes que comenten que poden ingerir més de 3 llaunes a la setmana.

A.4. Relació passat-present-futur: interrelació de les diferents temporalitats humanes a partir d'arguments vàlids que vinculin aspectes en diverses èpoques històriques.

En general, les intervencions dels infants que relacionen el passat amb el present posen el focus en el fet que “les persones no tenim els mateixos costums ara que fa milions d'anys”. Una alumna comenta que el seu pare sempre es queixa perquè a les grans superfícies venen els iogurts de 16 en 16; el seu familiar li va explicar que antigament no es veia, dins els supermercats, la venda de productes en grans quantitats. Així mateix, explicita que a casa prefereixen comprar de vidre, que tot i que “vinguin 4 iogurts, no llancem cap i no tenen envasos de plàstic”. Un altre alumne comenta que no entén perquè els productes no es poden comprar “segons la quantitat que tu necessitis i no envasat”, com passava

fet de la super oferta en les grans superfícies i els diferents tipus de demanda dels consumidors. Molts comentaris de l'alumnat pretenien ser crítics amb el fet de produir en grans quantitats per a després llançar massivament els aliments. Així mateix, en algun moment es notava certa contradicció, ja que els infants es mostraven contents de poder tenir molta varietat de productes per a comprar, però consideraven que això estava empitjorant el producte.

3. Algunes intervencions han remarcat la tendència creixent a presentar aliments processats i que s'allunyen molt del producte original. Tot i que en molts dels diaris d'observació s'explicitava que les famílies amb infants de 11-12 anys inverteixen diners en aquests tipus de productes, hi ha infants que consideren que no són sans per a les persones encara que tinguin un gust particular i que agrada a la majoria de la població.
4. L'alumnat ha subratllat el canvi de prioritats en l'ésser humà que viu en una zona urbanitzada. Destaquen la comoditat com a valor principal del consumidor, per la qual cosa consideren que les grans superfícies fan tots els esforços possibles per a presentar el producte de la manera més còmoda possible per al consumidor. A més, també vinculen aquest fet amb l'alteració del nivell de vida dels treballadors; fan esment de la falta de temps, sobretot de les seves famílies, i justifiquen el consum d'aliments processats amb aquest fet. Majoritàriament, l'alumnat considera que vivim en una societat on prima la immediatesa i la rapidesa abans que la qualitat.
5. Només alguns infants són conscients del poder de la publicitat i el marketing. 3 o 4 comenten, de manera implícita, que les persones que creen el contingut que ells consumeixen publiciten productes

antigament amb els llegums o les olives. La investigadora li explica que aquest terme es diu “a granel”.

Durant la conversa apareix el terme “granja”, perquè un alumne comenta que antigament, la majoria de les granges “tenien pocs animals i només feien carn i llet per a les persones del poble”. Com a contrapartida, afirma que actualment “a les granges, hi ha molts animals i els tenen tot el dia menjant, perquè així poden extreure més aliment i més ràpid”.

Una alumna comenta que la majoria del menjar que hi ha als supermercats “està fet”, referint-se als aliments precuinats. Comenta que a casa seva no aposten per aquests tipus de productes, ja que “ens agrada més fer-los a la nostra manera”. Un alumne li respon explicant-li que, en el cas de la seva família, moltes vegades han d’apostar per aquestes opcions per falta de temps.

Un alumne comenta que sempre té disputes amb la seva família quan van a fer la compra del mes, ja que demana una bossa de patates d’una marca concreta i el seu pare li explica que antigament només hi havia una marca i que tothom comprava la mateixa. Alguns infants li responen dient-li que, en moltes ocasions, les patates no es diferencien en el seu sabor sinó només en l’envàs i la forma de presentar-se i promocionar-se.

B. Estudi del futur

B.2. Futur probable, possible i preferible: intervencions relacionades amb prediccions que es poden emmarcar en diferents tipus de futurs.

Hi ha alumnes que comenten que, a poc a poc, les grans superfícies estan retirant els envasos de plàstic i substituint-los per llaunes. Hi ha un infant que comenta que això és així perquè cada vegada disposem de menys plàstic a la terra i “l’estan reservant per a fer unes altres coses”, perquè sinó “s’acabarà definitivament d’aquí uns anys”.

Un infant ha comentat que “tot allò que vam estudiar a naturals sobre la piràmide alimentària, no es compleix gaire avui en dia”. Verbalitza que “crec que això canviarà molt en el futur, perquè en els supermercats

perquè a les marques els interessa arribar a aquests públics. Tot i això, la majoria dels infants encara no es mostren preparats per a poder discriminar la publicitat de la divulgació.

6. Pocs alumnes han consumit contingut relacionat amb l’alimentació saludable o el model alimentari del present. Molts d’ells no coneixien que existien granges de superproducció d’aliments, i han quedat sorpresos amb l’explicació. Aquest fet denota la importància de proporcionar als infants models crítics explicatius sobre el món actual.
7. És latent la influència del primer mitjà de socialització infantil, és a dir, la família, en la forma d’alimentar-se de cada infant. L’estil de vida que arrossegui cada família determina l’educació alimentària que reben els infants. Així mateix, trobar espais per compartir converses sobre com ens alimentem i per què ho fem així és important; alguns dels alumnes han explicat que aquesta activitat els ha servit per a poder parlar sobre aquests aspectes amb les seves famílies, i ajudar-les a ser més crítiques amb allò que consumeixen. A més, es denota certa pèrdua de costums familiars pel que fa a l’alimentació, ja que pocs infants han comentat que cuinin amb els membres de la família o tinguin plats tradicionals típics reservats per a ocasions especials.
8. Els infants coneixen la perillositat de certs productes del mercat com les begudes energètiques, però les segueixen consumint de manera assídua. Això s’explica per la publicitat que gira en torn aquestes i la poca divulgació envers els efectes en la salut personal.

cada vegada hi ha opcions menys saludables”.

B.3. Prospectiva: capacitat per fer prediccions sobre el futur justificant les raons del present que fan pensar en aquest fet.

C. IMATGES DEL FUTUR

C.2. Tipologies de futur: identificació de perfils de persona segons certs patrons i opinions sobre el futur.

C.3. Origen i influència de les imatges: intervencions relacionades amb la procedència de les imatges del futur, tals com els mass-media, la literatura...

Quan sorgeix la conversa sobre les granges d'explotació ramadera, hi ha infants que comenten haver vist extractes de documentals o cròniques periodístiques relacionades amb aquest aspecte. Així mateix, hi ha nens i nenes que verbalitzen que, de vegades, a plataformes com YouTube els apareixen anuncis d'associacions com GreenPeace, que es troben vinculades amb la temàtica.

Alguns infants comenten que, quan surten de l'escola per a comprar-se alguna cosa per berenar, solen apostar per les bosses de patates de Takis i la beguda energètica Eneryeti, que van veure promocionades en canals de Twitch d'alguns streamers famosos.

C.4. Intervenció social: participacions relacionades amb la capacitat dels infants amb voluntat per transformar la realitat i canviar el futur des del context proper.

Anteriorment, s'ha explicitat que un infant comentava la comoditat que proporcionava, pel consumidor, comprar en envasos de plàstic, així com per les grans superfícies. En aquest moment, s'ha creat un debat en què els

infants discutien quin era l'envàs que generava menys residus, i han acabat acordant que era el vidre, tot i que aquest "pesa més".

En un moment de la conversa, una alumna explica que un dia passejava pel costat d'un supermercat a les 21.00h, i que va veure com els treballadors i treballadores llançaven els productes de la fleca que no s'havien venut. Afirmava que just davant de la botiga hi havia dues persones sense sostre, que es van apropar per demanar el menjar, i que els treballadors els hi van negar. L'alumna es mostra enutjada per aquesta actitud, ja que verbalitza que "aquest menjar s'anava a llançar a la brossa, es podria haver donat a les persones més necessitades".

Propostes d'observació d'aspectes que no han quedat registrats: